

Fraknói Vilmos a Széchényi Könyvtár élén

Nemzeti intézmények történetében, melyek fennmaradását több évszázadra tervezik, öt év nagyon rövid idő. *Fraknói Vilmos* (1843–1924), a múlt század egyik legnagyobb hatású s legterjedelmesebb életművét hátrahagyó történész ilyen rövid ideig állt a Széchényi Könyvtár élén a múlt század hetvenes éveiben. Számára azonban elég volt ez a nem is egészen öt esztendő ahhoz, hogy tevékenysége marandó nyomot hagyjon a könyvtár életében, hogy elindítson olyan folyamatokat, amelyek hosszabb időre meghatározták a könyvtár arculatát.

Az 1870-es évek közepe korszakváltás volt a Széchényi Könyvtár történetében. Befejezéséhez közeledett a könyvtár teljes állományának új, az *Eötvös József*-i koncepció jegyében végrehajtott müncheni szakrendszerű feldolgozása. Csaknem 30 éves szolgálat után nyugdíjazás előtt állt a könyvtár vezetője – az akkori

szóhasználat szerint: a könyvtár őre – a 78 éves *Mátray Gábor*. Nyilvánvaló volt, hogy a vezetőváltás egy új generáció képviselőjét fogja erre a fontos tudományos posztra juttatni.

A megfelelő személy kiválasztása, majd ki-nevezése azonban nem volt egyszerű dolog. Bár a Magyar Nemzeti Múzeum – amelynek szervezeti keretében a Széchényi Könyvtár ekkor csak egy volt a többi tár között – állami intézményként működött, a könyvtár vezetőjének személyét mégsem a miniszter választhatta ki. Ez a jog, *gróf Széchényi Ferenc* alapító levele értelmében a Széchényi-családnak hármas jelölést kellett tennie, s közülük nevezhetett ki egyet a miniszter. A már akkor kiváló történészként számontartott *Fraknói Vilmos* többen ajánlották a kijelölési jogot gyakorló *gróf Széchényi Kálmán*, a család akkori szeniora figyelmébe. Fraknóit a katolikus egyház legmagasabb körei is támogatták: a kalocsai érsek, *Haynald Lajos* meleg hangú ajánló levelet írt érdekében. Pályázott az állásra még *Xántus János* is, a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának őre. *Pulszky Ferenc*, a Nemzeti Múzeum akkori igazgatója, őt támogatta Fraknói ellenében. A 48-as forradalmi múlttal rendelkező, liberális polgári gondolkodású, szabadkőműves *Pulszky Ferenc* szívesebben látta volna a könyvtár élén a vele hasonló életpályát befutott Xántust, mint Fraknóit, a fiatal katolikus papot. Xántus maga is mindent elkövetett, hogy Fraknói ellenében ő legyen a győztes. A Széchényi-család bizalma azonban *Fraknói Vilmos* felé fordult. Némi színpad mögötti csatározás és egy hírlapi cikk keltette vihar után nem volt vitás, hogy végül a Széchényi-család akarata győz. A vallás- és közoktatásügyi miniszter, *Trefort Ágoston* 1875. április 2-i hatállyal *Fraknói Vilmost* nevezte ki a Széchényi Könyvtár örévé.

A választás, függetlenül attól, hogy koncer-

vatív gondolkodású, a katolikus egyháznak elkötelezett férfit juttatott a könyvtárvezetői posztra, szerencsésnek bizonyult. Az alig 32 esztendő Fraknói mögött már ekkor jelentékeny történetírói teljesítmény állt, tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának, s titkára az Akadémia II. osztályának. Könyvtári és levéltári ismereteit, mint kutató tudós, saját tapasztalataiból merítette. Szakavatott ismerője volt nemcsak a hazai, hanem számos nyugat-európai könyvtárnak és levéltárnak. Érthető tehát, hogy a nemzeti könyvgyűjteményt a történésnek a múlt iránt érzett felelősségével, a kutató tudós, általában a felhasználó igényének minél teljesebb kielégítésének szempontjából közelítette meg.

Gyarapítás

Jól tudva azt, hogy egy könyvtárat elsősorban gyűjteménye s a meghatározott gyűjtőkörön belüli lehető teljessége minősít, *Fraknói Vilmos* első köteletségének az állománnyal és gyarapítással való foglalkozást tartotta. A nemzeti könyvtárra háruló feladatot igen komolyan vette. „E feladat, melyet alapítója és a törvényhozás szabott meg – írja Fraknói –, az, hogy speciális magyar könyvtár legyen, azaz mindazt magában foglalja, ami Magyarországon és Magyarországról iratott és közrebocsátott. Köteletségemnek ismerem oda hatni, hogy a könyvtár csakis ezen feladatot, de azt lehetőleg teljesen oldja meg.”

Mivel a nyomdák kötelezpéldány-beszolgáltatása meglehetősen hiányos volt, Fraknói nem mulasztotta el évi jelentéseiben mindannyiszor felhívni a figyelmet arra, hogy egy adminisztratív szankciókat is tartalmazó új kötelezpéldány-törvényre mielőbb szükség van. A kötelezpéldányok reklamálását, mely már *Mátray Gábor* idejében is folyt, Fraknói erőteljesen folytatta. De ő egy lépéssel tovább ment: a nemzeti gyűjtemény lehető teljessége érdekében nagyarányú hiánypótlási akciókat kezdeményezett. Körlevéllel fordult az egyházi hatóságokhoz, visszamenőleg is bekérve az egyházi kiadványokat, elsősorban a sematizmusokat, programokat. Ugyancsak körlevéllel szólította fel az országból valamennyi tanintézetet iskolai értesítőik beküldésére. Felhasználta a *Magyar Könyvszemle* és a napilapok nyilvánosságát, hogy a társadalom áldozatkészségére, hazafiúi érzelmeire hivatkozva a Nemzeti Múzeum könyvtárából hiányzó műveket megszerezze.

Különösen sikeres volt az 1848/49-es hazai hírlapok begyűjtését célzó akciója. Az ajándékozók neveit a *Magyar Könyvszemle*ben közölte. Fraknói lelkesítő felhívására határozta el 1876-ban a tudomány- és műgyetemi olvasókör, hogy a nekik járó hírlapokat a könyvtár példányainak kiegészítésére ajánlják fel. Fraknói azonban nem csak ajándékokat várt: a felajánlott dokumentumokat szükség esetén megvásárolta, és tudunk csere-ügyletekről is. Felhívást intézett a hazai írókhoz, hivatkozva arra, hogy a kötelezpéldány-beszolgáltatás hiányosságai miatt „arra vagyunk utalva, hogy... az írók hazafias közreműködését vegyük igénybe”, amennyiben a könyvtár alapvető feladatainak meg kíván felelni. Valamennyi hazai író – és itt természetesen nem csupán a szépirókról van szó, hanem mindenkiről, aki nyomtatásban publikált valamit – megkapta azt a körlevelet, amelyben fel voltak sorolva a könyvtárban meglévő munkái, s felkérték őket, hogy az ott nem szereplőket küldjék el a könyvtárnak. Az OSZK irattára ma is sok író, tudós kedvező véleményét őrzi. Kevésbé volt sikeres Fraknóinak az az akciója, amelyben a magán-, az egyházi- és a községi tulajdonban lévő könyvtárakat arra kérte fel, hogy a birtokukban levő és a múzeumi könyvtárból hiányzó régi magyar könyveket engedjék át a Múzeumnak. A hazai régiségek és ritkaságok iránt mutatkozó kereslet s ezek piaci felértékelődése az ilyen módon való beszerzés reményét ekkor már nem igazolta.

A könyvtár müncheni szakrendszerű feldolgozása során 18 és félezer kötet bizonyult duplumpéldánynak. E hatalmas mennyiségű anyagnak értelmes felhasználása képezte Fraknói egyik nagy gondját. Csak a gyakran használt, vagy a nagyon ritka nyomtatványokból tartottak meg másodpéldányt, a többit – a minisztérium engedélyével – a könyvtár javára értékesítették. A többpéldányok jegyzékét két füzetben nyomtatásban is közreadták, s elsőként a hazai tudományos intézmények és iskolák rendelhetek belőlük, majd utóbb a nagyközönség is. Számos duplumpéldányt cserével értékesítettek, így pl. egy külföldi antikvár cég jelentős magyar kéziratgyűjteményt adott az általa kiválasztott művekért. A megmaradt kötelezpéldányokat ajándékkul kaptak az Akadémiai és a Műgyetemi Könyvtár.

Fraknói aktív vételi politikát indított el. Elsősorban külföldi antikváriusoktól, magángyűjtőktől és árveréseken számos magyar vonatkozású, régi és értékes művet sikerült be-

szereznie. Erőteljesen gyűjtötte a külföldi kiadású segédkönyveket is, melyek nélkülözhetetlenek voltak a könyvtár anyagának tudományos igényű feltáráshoz. Sokat vásárolt belföldön is, a könyvkereskedőkön kívül több magángyűjtőtől. Egy ízben azonban arról panaszkodott, hogy *Szalay Ágoston* kézirati hagyatékát és *gróf Széchenyi Istvánnak* titkárához írt leveleit a „dotáció elégtelen volta” miatt nem vásárolhatta meg. (Utóbbit később mégis sikerült megvásárolni.)

Az ajándékozásnak, mint beszerzési forrásnak ekkor még igen jelentős szerepe volt, s Fraknói igyekezett is ezt a hazafias buzgalmat ébrentartani. Akadt például olyan arisztokrata, aki megengedte, hogy magánkönyvtárából kiválogassák mindazokat a műveket, amelyekre a nemzeti gyűjtemény teljesebbé tétele érdekében szükség volt. Sajátságos formája volt az ajándékozásnak a családi levéltáraknak örökletétként a Széchenyi Könyvtárban való elhelyezése. 1876-ban került az első, a több mint 7000 darabból álló Kállay-levéltár a könyvtárba, s ezt még számos felajánlott családi levéltár követte. A történeti források megőrzéséért és feltáráásáért különös felelősséget érző Fraknóinak nagy érdeme, hogy ezek a családi levéltárak még időben közgyűjteménybe kerültek, különösen, ha meggondoljuk, hogy a levéltárak származási helye idővel az országhatáron kívülre került. Igaz, a nagytömegű levéltári anyag nem kis részben lett oka a későbbi katasztrófális helyhiánynak. (Mint ismeretes a családi levéltárak 1934-ben átkerültek a gyűjtőkörileg illetékes Magyar Országos Levéltár tulajdonába.)

Feldolgozás és használat

A könyvállomány müncheni szakrendszerű feldolgozásával Fraknói nem szimpatizált, de miután ez a munka az ő könyvtárba kerülésekor éppen a végéhez közeledett, adottságként kellett elfogadnia. Ő maga az egyszerűbb, gyakorlatiasabb, a használat szempontjait jobban figyelembe vevő könyvtári feldolgozás híve volt, s bár jól ismerte a könyvtártudomány korabeli gyakorlatát, azt vallotta, hogy „a teóriának meg kell hajolnia a gyakorlati élet igénye előtt”. Annál szigorúbb szakszerűséget és tudományos igényű feltárást tartott szükségesnek az állomány kiemelt részeinél. Az *ősnyomtatványok* feldolgozásának szabályzatát ő maga készítette el. Az 1711 előtti *régi magyar köny-*

veket kiválogatta a nagyállományból és kronológiai rendben, különgyűjteményként állította fel, így téve lehetővé annak beható kutatását. A kéziratgyűjtemény felállítási rendjéről úgy vélekedett, hogy az „sem a könyvtártudomány igényeinek, sem a gyakorlati használhatóság követelményeinek nem felel meg”. Itt is új csoportosítási rendet dolgozott ki és vezetett be. Gondot fordított azokra az állománycsoportokra, amelyeket a könyvek müncheni rendszerű feldolgozása során átmenetileg félretettek. Így a könyvtár mintegy húszezer darabból álló metszetgyűjteménye rendezésére megnyerte *Bubics Zsigmond* történészt, egyházi férfit, aki először csak hazafias ügybuzgalomból, később a különböző közgyűjteményekben lévő metszetek fő-öréként végezte feladatát. Fraknói csoportosította, időrendbe állította a mindmáig rendezetlen állapotban lévő kisnyomtatványokat. Megindította a hírlapok rendezésének munkálatait is. Végül gondoskodott arról, hogy a sok éven át felhalmozódott új gyarapodások feldolgozásához gyorsított ütemben hozzákezdjenek.

A könyvtár használatát Fraknói több intézkedéssel is meg kívánta könnyíteni. A tudományos kutatók részére külön dolgozószobát rendeztetett be, külön kézikönyvtárral. A cédulakatalógust a jobb hozzáférhetőség érdekében a nagy olvasóterem közvetlen szomszédságában helyeztette el. Nem rajta múlt, hogy a könyvtár vasárnapi nyitvatartását nem sikerült megvalósítania. A könyvtári ügyvitelt is korszerűsítette: az ő idejében váltak általánosan használttá a nyomtatott könyvtári úrlapok, mint például kéréslap, kölcsönzési térítvény. Az olvasóforgalom ezekben az években állandóan emelkedett, s 1879-ben meghaladta az évi húszezer látogatót. A könyvtárat rendszeresen felkereső tudományos kutatók névsora kb. megegyezik a társadalomtudományok terén akkor alkotó magyar tudósok névsorával. Érdekességként említjük meg, hogy amikor 1879-ben egy hölgy akarta az olvasótermet felkeresni, nem engedték be, mondván, hogy azt csak férfiak látogathatják. A hírt közlő *Fővárosi Lapok* megjegyzi, hogy ideje lenne ezt az elavult rendszabályt felülvizsgálni, hiszen például az Akadémiai Könyvtárat akadálytalanul látogathatják a nők. Az igazság kedvéért le kell szögeznünk, hogy olyan rendszabály, amely a nőket a Széchenyi Könyvtár használatából kizárta volna, soha nem létezett. Lehet, hogy csak egyedi esetről, egyéni túlkapásról volt szó, mindenesetre a női látogatók rendsze-

ressé válásáról csak az időben tovább haladó kutatások fognak majd adatokkal szolgálni.

A Magyar Könyvszemle

Mindaz, amit eddig felsoroltunk, Fraknói könyvtári működésének csak az egyik felét képezi. Egy közvetlen munkatársa, a Kézirattár akkori vezetője, *Csontos János* évekkel később így jellemezte egykori főnökét: „Ő azon szempontból indulván ki, hogy a könyvtárrendezés által az osztály csak egyik feladatát oldotta meg s hogy a második, nehezebb feladat a rendezett anyagnak tudományos feldolgozása és megismertetése még csak ezután következik, ennek előkészítésére a könyvtár kiadásában szakfolyóiratot indított meg, s a könyvtártani és bibliográfiai ismeretek terjesztését tűzte ki célul”. Valóban, a *Magyar Könyvszemle* 1876-os megindítása Fraknói egyik legfőbb érdeme. E szakfolyóirat megjelenésétől számíthatjuk Magyarországon a rendszeres írás-, könyv-, nyomdászat, sajtó- és könyvtártörténeti kutatások kezdetét. A folyóirat közrebocsátójaként a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára, szerkesztőjeként *Fraknói Vilmos* szerepelt. Szerkesztői koncepciójában Fraknói kifejtette, hogy a folyóirat a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak szakközlőnye kívánt lenni, közölve mindazon kutatási eredményeket, melyek a hazai bibliográfia körébe tartoznak és a könyvtárak történetére vonatkoznak. Az első szám nagyobb tanulmányainak szerzői *Rómer Flóris*, *Fraknói Vilmos*, *Szabó Károly* és *Szinnyei József* voltak.

A *Magyar Könyvszemle*nek szakkörökben nagy sikere volt, a publikálásra szánt kéziratok olyan bőséggel áradtak a szerkesztőségbe, hogy a kezdeti húsz íves terjedelmet hamarosan harminc ívre kellett emelni. A Könyvszemle hasábjain egymás után jelentek meg a Széchényi Könyvtár értékeinek tudományos igényű ismertetései. Jelentős szerepet töltött be a folyóirat a régi magyarországi nyomtatványok bibliográfiai számbavételében, a Corvina-kutatásban, a külföldi hungarikák felkutatásában és ismertetésében. Fraknói fordított először figyelmet a Széchényi Könyvtár keleti kéziratainak feltárására: a publikációk is az ő ösztönzésére készültek el a *Magyar Könyvszemle* részére. Betöltötte a folyóirat a kurrens nemzeti bibliográfia szerepét is: kezdettől fogva közölte a hazai magyar és nem magyar nyelvű irodalom jegyzékét, a Magyarországra vo-

natkozó külföldi munkákat, továbbá a hazai sajtóbibliográfiát. A bibliográfiai tevékenységnek Fraknói mindig is nagy fontosságot tulajdonított, azon segédtudományok tartotta, amelyre a tudomány művelőinek a leginkább van szükségük. „Könyvészeti mozzanatok hazánkban” című cikkében (*Magyar Könyvszemle*, 1878.) nem csak ez irányú nézeteit fejtette ki, hanem teljes körképet adott a korszak fellendülő bibliográfiai tevékenységéről.

Üttörő jelentőségű Fraknói kezdeményezése a hazai könyvtárak feltérképezése és összeírása érdekében. A *Magyar Könyvszemle* 1876-os évfolyamában leközölte *J. Petzholdtnak*, a drezdai könyvtár igazgatójának a német, valamint az osztrák, a magyar és a svájci könyvtárakat felsoroló jegyzékéből a Magyarországra vonatkozó részt (*Adressbuch der Bibliotheken Deutschlands mit Einschluss von Oesterreich-Ungarn und der Schweiz*, 1875.). E közléssel is bizonyítani kívánta, mennyire hiányos és mennyi téves adatra támaszkodik a külföldnek a magyarországi könyvtárakról való ismerete. De ezért csak magunkat okolhatjuk: *Petzholdtnak* nem állt megfelelő magyar forrás a rendelkezésére, s így az ő hiányos jegyzéke a jelenlegi „legteljebb” összeállítás a magyar könyvtárakról. E tarthatatlan állapot megszüntetésére a *Magyar Könyvszemle* 1877-es évfolyamában Fraknói a magyarországi könyvtárak feltérképezését célzó nagyszabású programot hirdetett meg. Ezt írta: „A könyvtárak története a tudományos művelődés történetének jelentékeny fejezetét; a könyvtárak száma, állapota és használata a nemzetek műveltségi állásának egyik biztos ismertető jelét képezik”. Fraknói a minisztérium támogatását is megnyerve, felkérte az ország valamennyi köz- és magánkönyvtárát történetének és jelen állapotának összefoglalására, a megadott szempontok szerint. Sajnos a vállalkozás nem járt a várt eredménnyel, mindössze 50 könyvtár válaszolt. A beérkezett írásokból a *Könyvszemle* le is közölt néhányat, de a tervezett országos összefoglalás ekkor még nem valósulhatott meg.

Fraknóinak ez a kezdeményező, ösztönző szerepe a hazai könyv- és könyvtári kultúra alakításában, a könyvészet műfajának kibontakoztatásában más esetben több sikerrel járt. Ő volt az – *Rómer Flóris* és *Toldy Ferenc* mellett –, akinek közbenjárására a Magyar Tudományos Akadémia kiadta *Szinnyei József* korszakos jelentőségű repertóriumát. (Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertórium.

Történelem és annak segédtudományai. 1. köt. 1874.) Ő reflektált a *Magyar Könyvszemlében Szinnyei Józsefnek* a magyar írók életrajzi lexikonának tervezetére. Itt Fraknói világosan leközölte, hogy nem elégedhetünk meg a magyar írók munkásságának pusztá bibliográfiájával, kiegészítve rövid életrajzi adatokkal, „nekünk többre és másra van szükségünk”, létre kell hozni a magyar *Wurzbachot* (*Bibliographisches Lexicon des Kaiserthums Österreich*), vagyis részletes életrajzokat tartalmazó bibliográfiát kell készíteni. Szinnyei elfogadta ezt az álláspontot, s az életrajzok valóban jóval bővebbek lettek, mint ahogy azt tervezetében bemutatta. Az már valóban Szinnyei érdeme, hogy egymaga meg tudta ezt valósítani, jóllehet Fraknói csak a budapesti tudományos intézetek összefogásától merte remélni a cél elérését.

Fraknói maga is sokszor és szívesen írt a *Magyar Könyvszemlébe*, azután is, hogy 1879 októberében megvált a szerkesztéségtől. A Pray-kódexről szóló írásának egy mondata a tudomány emberének kötelező objektivitásán túl elárul valamit a tudósról is, aki tárgyával szinte érzelmi kapcsolatba lép: „Mint őre a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának, mely a tudományos kincset 1813 óta bírja, gyakran vettem kezembe, kegyelettel forgattam lapjait és érdeklődve vizsgáltam különböző alkatrészeit”. Ő volt az, aki a kódexet kibontotta a hozzá nem illő, múlt században készült cikornyás kötéséből, és a kéziratot korának és jellegének megfelelőbb kötésbe köttette.

Tudományos és közművelődési tevékenység

Fraknói vezetése alatt vált a Széchényi Könyvtár valóban tudományos műhellyé, a hazai irodalom- és történettudományok egyik meghatározó kutatási központjává. Ő maga így írt erről Pulszkyknak szóló egyik jelentésében: „Az osztály tudományos munkásságáról szólva, ki kell emelnem, hogy a könyvtár hazai tudományos mozgalmainak jelentékeny tényezőjévé fejlődik. Nemcsak azért, hogy a kutatóknak minden tekintetben megkönnyíti és elősegíti munkájukat, hanem a könyvtár tisztviselői, feladatukhoz híven, a magyar bibliographia, paleographia és irodalomtörténet terén jelentékeny munkásságot fejtenek ki.” Fraknói a magyar és magyar vonatkozású kéziratok és nyomtatványok felkutatását, azaz a hungarika-

kutatásokat, a tudományos munka központi kérdéseként kezelte. Ő bizta meg *Csontos Jánost* a hazai és külföldi könyvtárakban lévő, magyar vonatkozású középkori kéziratok tanulmányozásával, ő tette lehetővé – a minisztérium támogatását megnyerve – Csontos első külföldi tanulmányútjait. A könyvtár más munkatársait a hazai, például a felvidéki könyvtárakban való kutatásokra küldte ki. Gondolt a tudományos utánpótlás nevelésére is: fiatal történészeket a könyvtárban mint gyakornokokat alkalmazott, valóságos iskolát teremtve a könyvtári, bibliográfiai és levéltári ismereteknek. Külföldi útjain ő maga is szorgalmas gyűjtője, szerencsés kezű kutatója volt a magyar vonatkozású dokumentumoknak. A hungarikumoknak másolatban való megszerzésénél ekkor már modern módszereket is alkalmaztak: 1879-ben például fényképeket készítettek a prágai egyetemi könyvtárban lévő négy magyar vonatkozású kódexről, közöttük egy korvináról. Fraknói és *Rómer Flóris* hívták fel a figyelmet először a kódexek és régi nyomtatványok kötetstábláiban rejlő ismeretlen értékekre. A felbontott kötetpéldányokban csak egyetlen évben 45, addig ismeretlen magyar nyomtatvány töredékeire bukkantak. Ennek nyomán a kötetstábla-kutatást több könyvtárban is sikerrel folytatták. Fraknói a múzeumi könyvtár technikai segítségét is felajánlotta azoknak a könyvtáraknak, amelyek maguk nem vállalkozhattak a kényes művelet elvégzésére.

A könyvtári tevékenység ilyen irányú kiszélesítése természetszerűleg járt együtt a nemzetközi kapcsolatok bővülésével. 1878/79-ben a könyvtár tudományos érintkezésben állt a bécsi, a müncheni, a drezdai udvari könyvtárakkal, továbbá a salzburgi, a lipcsei egyetemi, a modenai, parmai, bolognai és firenzei könyvtárakkal. E kapcsolatok során a Széchényi Könyvtár eredeti kéziratokat kapott kölcsön, más kéziratokból másolatokat kapott, egyes esetekben pedig a könyvtárak kértek tudományos ügyekben tájékoztatást a Széchényi Könyvtártól.

Végül, de nem utolsósorban szólunk kell a könyvtárnak a közművelődést szolgáló tevékenységéről. E célt Fraknói kiállítások rendezésével vélte a leghatásosabban előmozdítani. Már 1877-ben néhány hónapon át közszemlére bocsátották a Széchényi és az Egyetemi Könyvtár korvináit, majd ugyanezen év október 2-án *Trefort Ágoston* vallás- és közoktatási

miniszter megnyitotta a magyar történeti és irodalomtörténeti kiállítást. Ez volt a Széchényi Könyvtár első, nagyszabású, országos érdeklődést keltő és külföldi visszhangot is kiváltó kiállítása. A kiállítás koncepcióját *Fraknói Vilmos* dolgozta ki, s ebben igen erősen hangsúlyozta annak didaktikus célját. „Ennek rendezésében nem követtem más európai könyvtárak példáját, melyek a könyvtár legbecesebb és legfeltűnőbb darabjait szokták kiállítani, úgy szólván csak a közönség kíváncsiságának kielégítése végett. A Nemzeti Múzeum könyvtárának kiállítása kizárólag instruktív, közművelődési célt tűzött ki magának, és pedig a könyvtár feladatával összhangban, a hazánk múltjára vonatkozó ismeretek terjesztését. Feladata: először a hazai történelemben szereplő kiváló egyéneket okleveleik, leveleik és arcképeikben a közönség elé állítani; másodszor a hazai tudományosság, irodalom és a magyar nyelv kifejlődését codexeink, nyelvemlékeink és a régi irodalom legjelentékenyebb termékeiben feltüntetni... Nem kétlem, hogy e kiállítás a nagy közönségben a hazai történelem és irodalom iránti érdeklődése ápolására, de különösen a főváros tanáira és főiskolánk tanulóira jó hatással fog lenni.” A kiállításról nyomtatott katalógust is közreadtak. *Trefort Ágoston* közbenjárására a bécsi és müncheni könyvtárak négy, valaha *Vitéz János* birtokában volt kódexet négyheti időtartamra kölcsönadtak. A kiállításról, melynek szép közönségsikere volt, nemcsak a hazai, hanem a külföldi – német és osztrák – szaklapok is megemlékeztek.

Fraknóitól a történeti ismeretek terjesztésének közvetlen módszerei nem álltak távol. A Békés megyei régészeti és művelődéstörténeti egyesület felkérésére személyesen ment Gyulára és tartott előadást a gyulai várról, bemutatva azokat a múzeumi könyvtárban őrzött 16. századi újságlapokat, amelyek a vár ostromáról szóló jelentéseket közölték.

*

Fraknói Vilmost 1879 májusában kérték fel az Akadémia főtitkári tisztének ellátására, miután e poszt – *Arany János* lemondása következtében – megürült. *Fraknói* még novemberig ellátta a múzeumi könyvtár igazgatásának teendőit is, majd ekkor végleg megvált a könyvtártól. Ez azonban nem jelentette a könyvtárügytől való elszakadását. 1897-ben őt

neveztek ki a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőjévé, mely hivatalt egészen 1915-ig viselte. Történetírói munkásságában is jelentős helyet foglalnak el a magyarországi könyv- és könyvtártörténet körébe vágó munkái. Különösen sokat foglalkozott *Vitéz János* könyvtárával és a Corvinával. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy ő volt *Széchényi Ferenc* életrajzírója. Ennek megírására elsősorban a nemzeti könyvtár alapítója iránt érzett tisztelete indította. Jóllehet éppen *Fraknói Vilmos* könyvtárigazgatása alatt kezdtek elhagyni a könyvtár nevéből a Széchényi nevet s neveztek hivatalosan is a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának. E névváltoztatásban azonban nem lenne helyes holmi célzatosságot feltételeznünk. Pusztán arról van szó, hogy e korszakban erősödik meg – gyűjteményeiben is, tudományos rangjában is – a Nemzeti Múzeum, s egy erőskezdű, egységes irányítás alatt a Széchényi Könyvtárat is erőteljesebben integrálják az egységes múzeumi szervezetbe. Már nincs a színen *Mátray Gábor*, aki ezt még tragikusan élte meg és saját magát mindig „a Széchényi Országos Könyvtár órének, a Magyar Nemzeti Múzeumnál” nevezte. Az új nemzedék számára a Nemzeti Múzeumhoz való tartozás már természetes állapot volt, az ő szemükben az egyes táruk összességükben képviselték a múzeumi gondolatot, amelynek szellemében egységes intézet keretében kell

őrizni a nemzet múltjának mind írásos, mind tárgyi emlékeit.

Fraknói Vilmos történetírói pályáját nem volt célunk végigkísérni. (Bővebben lásd *Galamboš Ferenc*: Fraknói Vilmos 1843–1924. *Könyvtáros*, 1977. 10. sz.) Hatalmas és terjedelmes életművet alkotott, s csak csodálni lehet, hogy emellett hivatali teendőit is ilyen aktivitással és ilyen eredményesen látta el. Bár

könyvtárigazgatásának már második évében arról panaszkodott, hogy a „múzeum rabja” lett, mindvégig szerencsésen kapcsolta össze az alkotó tudós és a szakértő könyvtáros kettős szerepét. Személyében a történész találkozott egy nemzet írásos múltját őrző tudományos intézettel, s Fraknói könyvtárigazgatói működése bebizonyította, hogy ez lehet szép, sikeres találkozás.

Somkuti Gabriella

Kunszentmiklóstól Debrecenig és tovább... (X.)

A magyar szabadpolc kezdetei

Egy évet töltöttem a Széchényi Könyvtár olvasószolgálatán 1960-ban. Mint az iskolás-gyerekek, mi is egyenruhát viseltünk: sötétkék köpper-köpenyt. Azért sötétkéket, mert a fehér köpeny egy nap alatt bepiszkolódott volna. A sötétkék is ugyanolyan piszkos lett, de azon nem látszott. Különben is slussz-passz, kéket kaptunk, ötéves „kihordási” időre. De ha valaki korábban megvált a könyvtártól, nem kérték vissza tőle a köpenyt.

A régi Széchényi Könyvtárnak volt egy alapszaga, amely mindent belengett, de különböző téreőrősséggel. Legintenzívebben lehetett észlelni a raktárakban, legenyhébben, de még mindig érezhetően, az igazgatói előszobában.

Mormota módra éltem akkoriban. Nemcsak nekem volt olyan érzésem, hogy ebben az akasztófás világban képtelen vagyok igazi foglalatosságra. Csokonai lett volna a „témám”, de kutatás helyett kutakodással múltam az időt. Az OSZK évkönyvébe megírtam Csokonai csalhatatlan jóvendőléseinek történetét. Az 1840-es évektől terjedtek el ezek a fiktív jóslatok, előbb kézírásban azután ponyvanyomtatványokon. Csokonai több okból is alkalmas volt az ilyen szerepre: mint garabonciás, mint jövő századok szövegadója. A német minta alapján meghonosított évsorok többnyire ezzel kezdődtek:

1811 – nagy pénzváltások fognak lenni,

1814 – a francia megveretik.

Ha Csokonai megjósolta a devalvációt meg

Waterloot, akkor a nevére írt többi jóvendőlések is igaznak kell lennie. Írtak is bele tücskötbogarat. Összekapartam vagy két tucatot ebből a népbolondító iratból, amelynek igazából semmi köze sincs Csokonaihoz.

(Közben azért összehoztam félezer oldalon a Csokonai emlékek című dokumentumgyűjteményt, az új irodalomtörténeti forráskiadványok első kötetét.)

Évekig elpizmoghattam volna itt, de beleszólt a sors. A könyvtár biztonságának megerősítésére azt határozták, hogy este kilenckor a zárás és áramtalanítás szertartásán mindig jelen legyen egy vezető. Nem örültek ennek azok a főnökök sem, akiknek ott, a főépületben volt az irodájuk. De *Sallai István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ fősztályvezetőjét végképp nem lelkesítette, hogy át kell mennie a Múzeum utca 3-ból a nagy házba, s ott darvadozni zárásig. Legalább kibeszélgethettük magunkat. De azt is óvatosan kellett művelni. Nagyon ellepték a könyvtárat a fekete igazolványosok, akik buzgón gyűjtötték az anyagot, a kompromittáló szakirodalmat az isten tudja, melyik főbenjáró pör vádpontjainak elhíhetőségére. Ezeknek az uraknak nem kellett beiratkozni a könyvtárba. Övták személyi adataikat, akár valódiak, akár fiktívek voltak. Csak megvillantották a könyvtári ügyelet előtt az igazolványukat és törtettek befelé a katalógusszekrények labirintusába. Raktáros barátaink mindent megtettek, hogy ezeket a